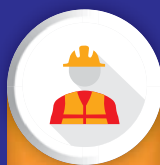

Algemene economie en bedrijfs- omgeving

Noordhoff

Wim Hulleman & Ad Marijs

7^e editie

Algemene economie en bedrijfsomgeving

W. Hulleman

A.J. Marijs

Zevende editie

Noordhoff Groningen/Utrecht

Ontwerp omslag: G2K Creative Agency (Groningen-Amsterdam)

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

*De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan
deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie
of uitgever ontleenen.*

0 / 24

© 2024 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, Nederland

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN(ebook) 978-90-01-02351-5

ISBN 978-90-01-02350-8

NUR 781

Woord vooraf

Ondernemingen in de Europese Unie staan steeds meer bloot aan ontwikkelingen uit de omgeving. De concurrentie van buiten de vertrouwde landsgrenzen neemt toe. De Europese en internationale conjunctuur treft ondernemingen vaak direct in hun afzet en winstgevendheid en soms zelfs in hun voortbestaan. De grondstofkosten, met name de olieprijsen, fluctueren scherp. De kosten van veel ondernemingen veranderen daardoor in de loop der jaren zo sterk, dat de concurrentieverhoudingen in bedrijfstakken als de olie-industrie, de chemie, het beroepsgoederenvervoer en de luchtvaart voortdurend veranderen. De wisselkoersontwikkeling – vooral die tussen de euro en de dollar – raakt een groot deel van het Europese bedrijfsleven, zoals de staalindustrie, de zeescheepvaart en de groothandel in graan, koffie en cacao. Financieel managers moeten regelmatig beslissingen nemen over het indekken van uitstaande dollarrisico's. Stijgende loonkosten stellen ondernemingen voor de vraag welke investeringen zij moeten verrichten om concurrerend te blijven. Misschien moeten ze de productie wel afstoten of verplaatsen naar lagelonenlanden. Zo is een groot deel van de productie van textiel en consumentenelektronica verplaatst naar landen buiten de Europese Unie. Ondernemingen met hoge schulden zullen zich bij een rentestijging voor toenemende rentekosten geplaagd zien.

De concurrentieverhoudingen in bedrijfstakken, de conjunctuur, grondstofkosten, wisselkoersen, loonkosten en rente beïnvloeden de opbrengsten en kosten van ondernemingen. Het zijn omgevingsvariabelen waarmee managers dagelijks bezig zijn. Zonder kennis van deze verschijnselen is het economisch proces in bedrijven niet te begrijpen en kunnen ondernemingen ook geen beleid voeren om de negatieve gevolgen ervan te voorkomen.

Niet alleen de omgeving van ondernemingen verandert. Hetzelfde geldt voor de didactische omgeving van docenten. De nieuwste onderwijstrend is die van gepersonaliseerd leren. De nieuwsgierige studenten van nu weten precies wat ze willen. Ze werken daarom niet langer onder de bezielende leiding van een docent aan leerdoelen of competenties, maar ze bepalen hun eigen leerroute op weg naar de eindstreep van de opleiding. De docent begeleidt hen hierbij. Hij of zij is meer een coach die de juiste vragen stelt dan een inhoudelijk expert die de juiste antwoorden weet. Studenten komen in het nieuwe onderwijs steeds vaker bijeen in living labs (levensechte omgevingen, waarin ze creatieve oplossingen voor maatschappelijke problemen bedenken) of community's waarin ze online communiceren over allerlei ingewikkelde problemen in plaats van beleefd vragen te stellen over de basisleerstof aan de docent. Het onderwijsmateriaal moet bij deze trends aansluiten; het moet de maatschappelijke problemen in kaart brengen, het moet uitdagend zijn, inspelen op de nieuwe nieuwsgierigheid van studenten en gepersonaliseerd leren faciliteren.

Algemene economie en bedrijfsomgeving is een leerboek over de algemeen economische omgeving van ondernemingen voor mensen die zich voorbereiden op een leidinggevende functie in het Europese bedrijfsleven. In dit boek is de kennisbasis aanwezig voor de analyse van de algemeen economische bedrijfsomgeving en voor het beleid dat inspeelt op veranderingen in de betreffende variabelen.

Het is een praktisch boek waarin zo veel mogelijk is aangegeven hoe ondernemingen worden beïnvloed door en reageren op veranderingen in hun omgeving. Het is bedoeld voor studenten die direct met behulp van praktijkbeschrijvingen aan de slag willen. Het boek is geschikt voor onderwijsmethoden die werken met casussen, simulaties of verregaande vormen van zelfwerkzaamheid. Omdat de geboden leerstof zo dicht bij de dagelijkse praktijk staat, is het ook mogelijk de leerstof aan te vullen met actuele ontwikkelingen uit de betere dagbladen, materiaal van publieke onderzoeksinstellingen, banken en bedrijfstakorganisaties. Voor het analyseren en oplossen van praktijkproblemen is dit ook een noodzakelijke aanvulling op de tekst. In deze zevende editie zijn alle gegevens geactualiseerd.

Wij hopen dat deze methode kan bijdragen aan een dieper inzicht in het veelkleurig palet van het ondernemen in de Europese Unie. Ook is er aandacht voor actuele ontwikkelingen, zoals de groeiende invloed van Azië op het wereldtoneel en de groeiende aandacht voor duurzaamheid en welzijn.

Hattem/Zwolle, voorjaar 2023
Wim Hulleman
Ad Marijs

Inhoud

Inleiding 11

- 1 De onderneming en algemene economie 15**
- 1.1 Economisch handelen en algemene economie 17
- 1.2 Bedrijfsomgeving en algemene economie 20
- 1.3 Absolute en relatieve gegevens 26
 - Samenvatting 30
 - Kernbegrippenlijst 31

DEEL 1

De onderneming in de bedrijfstak 33

- 2 Markten 35**
- 2.1 Markt 37
- 2.2 Bedrijfstak en bedrijfskolom 38
- 2.3 Economische orde 42
 - Samenvatting 45
 - Kernbegrippenlijst 46
- 3 De vraag 49**
- 3.1 Behoeften en consumentenvoorkeuren 51
- 3.2 Prijs 55
- 3.3 Substituutproducten 61
- 3.4 Inkomen en bevolkingsomvang 61
 - Samenvatting 64
 - Kernbegrippenlijst 66
- 4 Het aanbod 69**
- 4.1 Kostensoorten 71
- 4.2 Kosten en concurrentie 77
- 4.3 Prijsvorming 82
 - Samenvatting 90
 - Kernbegrippenlijst 92
- 5 Concurrentie-intensiteit en concurrentiepositie 95**
- 5.1 Concurrentie-intensiteit 97
- 5.2 Concurrentiepositie 98
- 5.3 Methode van Porter 100
 - Samenvatting 110
 - Kernbegrippenlijst 111

- 6** **Structuur van de markt** 113
 - 6.1 Structuur, gedrag en resultaat 115
 - 6.2 Structuur van bedrijfstakken 116
 - 6.3 Ondernemingsgedrag en resultaat 131
 - 6.4 Productlevenscyclus en concurrentie 134
 - 6.5 Toe- en uittreding 137
 - Samenvatting 143
 - Kernbegrippenlijst 145

- 7** **Meso-economie en onderneming** 149
 - 7.1 Ondernemingsstrategie 151
 - 7.2 Checklist voor bedrijfstakanalyse 154
 - Samenvatting 157
 - Kernbegrippenlijst 158

DEEL 2

Macro-economische omgeving van ondernemingen 161

- 8** **Produceren** 163
 - 8.1 Welvaart en welzijn 165
 - 8.2 Toegevoegde waarde 173
 - Samenvatting 179
 - Kernbegrippenlijst 180

- 9** **Productiefactoren** 183
 - 9.1 Kapitaal 185
 - 9.2 Arbeid 187
 - 9.3 Natuur 202
 - Samenvatting 205
 - Kernbegrippenlijst 206

- 10** **Structuur van de economie** 209
 - 10.1 De sectoren van de Europese economie 211
 - 10.2 Fasen in de economische groei en innovatie 214
 - 10.3 Groeivermogen op de lange termijn 219
 - Samenvatting 230
 - Kernbegrippenlijst 231

- 11** **Bestedingen** 233
 - 11.1 Vraagzijde van de economie 235
 - 11.2 Consumptie 235
 - 11.3 Investeringen 240
 - 11.4 Overheidsbestedingen 245
 - 11.5 Export en import 248
 - Samenvatting 252
 - Kernbegrippenlijst 254

- 12** **Inkomensverdeling** 257
 - 12.1 Inkomensverdeling: feiten en oorzaken 259
 - 12.2 Het sociale systeem 268
 - Samenvatting 275
 - Kernbegrippenlijst 276

13 Overheid 279

- 13.1 De collectieve sector 281
- 13.2 Taken van de collectieve sector 282
- 13.3 Inkomsten van de collectieve sector 286
- 13.4 Twee visies op de rol van de overheid 294
Samenvatting 296
Kernbegrippenlijst 297

14 Conjunctuur 301

- 14.1 Conjunctuurverloop 303
- 14.2 De conjunctuur in de EU 308
- 14.3 Inflatie 312
- 14.4 Conjunctuurbeleid 317
Samenvatting 319
Kernbegrippenlijst 321

15 Economische relaties 325

- 15.1 Economische kringloop 327
- 15.2 Kerngegevens van de economie 333
Samenvatting 339
Kernbegrippenlijst 340

16 Macro-economie en onderneming 343

- 16.1 Gevoeligheid voor macro-economische variabelen 345
- 16.2 Conjunctuur 346
- 16.3 Wisselkoers 352
- 16.4 Olieprijzen 354
- 16.5 Lonen 356
- 16.6 Rente 358
- 16.7 Checklist toepassing macro-economische variabelen voor ondernemingen 360
Samenvatting 362
Kernbegrippenlijst 363

DEEL 3

Monetaire omgeving van ondernemingen 365

17 Aanbod van geld 367

- 17.1 Functies van geld 369
- 17.2 Geldsoorten 373
- 17.3 Geldhoeveelheid en binnenlandse liquiditeitenmassa 378
- 17.4 Banken en toezicht 380
Samenvatting 391
Kernbegrippenlijst 393

18 Vraag naar geld en monetair beleid 397

- 18.1 Vraag naar geld 399
- 18.2 Monetair beleid 402
Samenvatting 412
Kernbegrippenlijst 414

19 Vermogensmarkten 417

- 19.1 Functies en indeling van de vermogensmarkten 419
- 19.2 Geldmarkt 421
- 19.3 Kapitaalmarkt 425
- 19.4 Rentestructuur 435
 - Samenvatting 439
 - Kernbegrippenlijst 441

20 Renterisico en rentebeleid 445

- 20.1 Opzet en doelstellingen van het rentebeleid 447
- 20.2 Rentegevoeligheid 448
- 20.3 Renteprognose 449
- 20.4 Rente-instrumenten 450
- 20.5 Evaluatie 457
 - Samenvatting 459
 - Kernbegrippenlijst 461

DEEL 4

Internationale economische omgeving van ondernemingen 463

21 Internationale economische ontwikkelingen 465

- 21.1 Wereldeconomie in beeld 467
- 21.2 Globalisering 475
 - Samenvatting 490
 - Kernbegrippenlijst 492

22 Vrijhandel en protectionisme 495

- 22.1 Comparatieve kostentheorie en vrijhandel 497
- 22.2 Protectionisme 503
- 22.3 Betalingsbalans 512
 - Samenvatting 518
 - Kernbegrippenlijst 520

23 Internationale samenwerking 523

- 23.1 Regionale economische samenwerking 525
- 23.2 De Europese Unie 529
- 23.3 Internationale organisaties 536
 - Samenvatting 542
 - Kernbegrippenlijst 544

24 Valutamarkt 547

- 24.1 Kenmerken van de valutamarkt 549
- 24.2 Koersvorming op de contante valutamarkt 552
- 24.3 Wisselkoersstelsels 562
- 24.4 Wisselkoersbeleid in de Europese Unie 563
- 24.5 Koersvorming op de valutatermijnmarkt 571
 - Samenvatting 575
 - Kernbegrippenlijst 577

- 25 Valutarisico en valutabeleid 581**
 - 25.1 Opzet en doelstellingen van het valutabeleid 583
 - 25.2 Valutagevoeligheid 584
 - 25.3 Valutaprognose 586
 - 25.4 Valuta-instrumenten 588
 - Samenvatting 594
 - Kernbegrippenlijst 596

- 26 Landeselectie 599**
 - 26.1 Selectie op rendement en risico 601
 - 26.2 Filtermodel 602
 - Samenvatting 613
 - Kernbegrippenlijst 614
 - Bijlage Vragenlijst voor de analyse van een buitenlandse markt 615

- 27 Landenrisico 619**
 - 27.1 Economisch en politiek risico 621
 - 27.2 Analyse van het landenrisico 621
 - 27.3 Beheersing van het landenrisico 626
 - Samenvatting 632
 - Kernbegrippenlijst 634

- Illustratieverantwoording 635**

- Lijst van afkortingen 636**

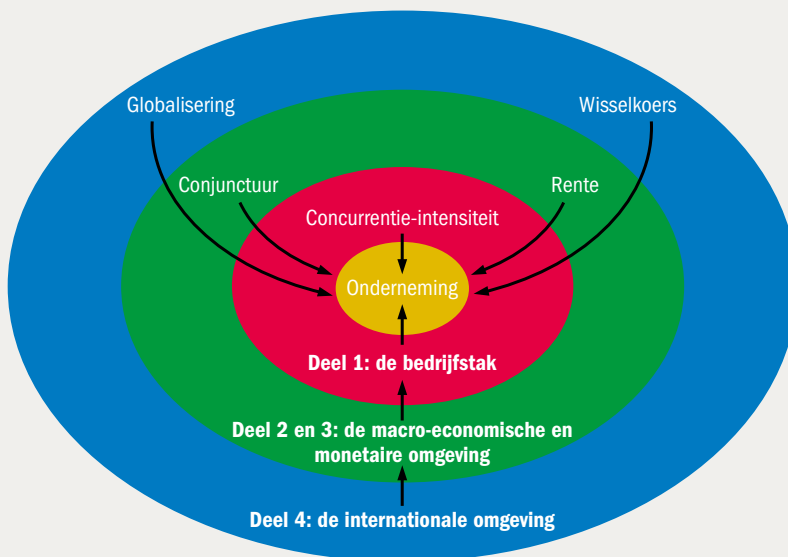
- Register 638**

Inleiding

De centrale vraag in dit boek is welke invloed de economische bedrijfsomgeving heeft op de resultaten van ondernemingen. In hoofdstuk 1 bespreken we het begrip bedrijfsomgeving en de rol die de economische wetenschap kan spelen bij de bestudering van de bedrijfsomgeving.

Het vervolg van *Algemene economie en bedrijfsomgeving* bestaat uit vier delen. De vier delen behandelen elk een laag van de economische bedrijfsomgeving (zie de figuur).

Indeling Algemene economie en bedrijfsomgeving

Deel 1 De onderneming in de bedrijfstak

Deel 1 behandelt de directe omgeving waarbinnen ondernemingen opereren, namelijk de bedrijfstak. Ondernemingen maken producten die zij op markten afzetten. In hoofdstuk 2 worden de begrippen markt en product afgebakend. De hoofdstukken 3 en 4 bespreken vraag en aanbod met de prijsvorming die daaruit voortkomt. In hoofdstuk 5 komen de basisbegrippen van de concurrentie aan de orde. De concurrentie-intensiteit verschilt van markt tot markt en van bedrijfstak tot bedrijfstak. Daaruit vloeien ook verschillen in rendement voort. Rendementen tussen ondernemingen verschillen naar de mate van de concurrentiepositie die zij ten opzichte van

andere ondernemingen innemen. Hoofdstuk 6 gaat dieper in op de modellen die in gebruik zijn voor het analyseren van de concurrentie. Hoofdstuk 7 bevat een checklist voor het analyseren van de bedrijfstakken.

Deel 2 Macro-economische omgeving van ondernemingen

In deel 2 staat de macro-economische omgeving centraal. De belangrijkste onderwerpen van de macro-economie zijn de productie, de consumptie en de verdeling van schaarse goederen. In de hoofdstukken 8 en 9 behandelen we de welvaart en de bronnen ervan, de productiefactoren arbeid, kapitaal en natuur. Het gaat om de vragen hoe de productie tot stand komt, hoe de productie gemeten kan worden en welke bijdrage de productiefactoren hieraan kunnen verlenen. Hoofdstuk 10 bevat een indeling van de economie in sectoren. Daarbij komt ook aan de orde wat de voorwaarden zijn voor economische groei in de Europese Unie. In hoofdstuk 11 staan de bestedingen van de sectoren gezinnen, overheid, bedrijven en buitenland centraal. Daarbij gaan we ook na welke oorzaken ten grondslag liggen aan de groei van de consumptie, de overheidsbestedingen, de investeringen en de export en de import. De inkomensverdeling is het onderwerp van hoofdstuk 12. Het gaat daarbij onder andere om de oorzaken van de verschillen in inkomens. De overheid (hoofdstuk 13) is een van de grootste sectoren in de economie, met inkomsten en uitgaven van zo'n 50% van het bruto binnenlands product (bbp). De overheid beïnvloedt markten en bedrijfstakken diepgaand. Hoofdstuk 14 beschrijft en verklaart een van de meest imposante economische verschijnselen: de conjunctuur. De conjunctuur is de regelmatige afwisseling van hoge en minder hoge groei van het bbp. Hoofdstuk 15 gaat over het verband tussen de economische variabelen in de economische kringloop. De groei van veel economische variabelen komt tot uiting in de tabel met kerngegevens. Hoofdstuk 16 bespreekt de risico's van de conjunctuur, de wisselkoersen, de energieprijzen, de lonen en de rente voor de winstgevendheid van ondernemingen.

Deel 3 Monetaire omgeving van ondernemingen

In deel 3 gaan we in op de monetaire omgeving van ondernemingen. In de hoofdstukken 17 en 18 behandelen we het aanbod van geld en de vraag naar geld. Een te snelle groei van het geldaanbod kan ertoe leiden dat consumenten en ondernemingen te veel gaan uitgeven, waardoor inflatie ontstaat. Het monetair beleid van de Europese Centrale Bank (ECB) is erop gericht inflatie te bestrijden. De middelen die zij hiervoor heeft, komen ook in hoofdstuk 18 aan de orde.

De prijs voor het lenen van geld is de rente. In hoofdstuk 19 behandelen we de factoren die de hoogte van de geldende kapitaalmarktrente in het eurogebied bepalen. Renteschommelingen kunnen een grote invloed hebben op de resultaten van ondernemingen. Vandaar dat we in hoofdstuk 20 aandacht besteden aan het renterisico.

Deel 4 Internationale economische omgeving van ondernemingen

Door liberalisering van het internationale handels- en kapitaalverkeer en door verbeteringen in de transport- en communicatietechnologie zijn afstanden en grenzen tussen landen steeds minder belangrijk geworden. In hoofdstuk 21 gaan we in op de belangrijkste trends in de wereldeconomie en de oorzaken en gevolgen van internationale handel. In hoofdstuk 22 staat de kern van de handelstheorieën centraal, namelijk de comparatieve kostentheorie. Ook de registratie van handels- en kapitaalstromen in de

betalingsbalans komt in dit hoofdstuk aan de orde. Internationale organisaties en handelsverdragen spelen een belangrijke rol in de grensoverschrijdende handel (hoofdstuk 23). Internationale handel en investeringen leiden tot transacties op de valutamarkt. Op de valutamarkt komt de wisselkoers tot stand. In hoofdstuk 24 behandelen we oorzaken van wisselkoersontwikkelingen. Wisselkoersfluctuaties hebben een grote invloed op de omzet en de winst van ondernemingen. Vandaar dat we in hoofdstuk 25 ingaan op het valutarisico.

Een onderneming die wil internationaliseren, staat voor het probleem een geschikte afzetmarkt te moeten selecteren. In hoofdstuk 26 staat de landeselectieprocedure volgens de zogenoemde filtermethode centraal. Via deze methode kan uit een groot aantal potentiële afzetmarkten een geschikte doelmarkt worden geselecteerd. In hoofdstuk 27 wordt ingegaan op een belangrijk internationaal risico van zakendoen buiten Europa, te weten het landenrisico. Dit is het risico dat zakenpartners van Europese ondernemingen door overheidsmaatregelen hun internationale verplichtingen in harde valuta niet kunnen nakomen.

1

De onderneming en algemene economie

- 1.1 Economisch handelen en algemene economie
- 1.2 Bedrijfsomgeving en algemene economie
- 1.3 Absolute en relatieve gegevens

Algemene economie is een belangrijke factor in de bedrijfsomgeving. De conjunctuur, wisselkoersen, grondstofkosten en lonen zijn zulke algemeen economische factoren.

Consumenten, ondernemingen en overheden kiezen voortdurend middelen om verschillende doelen te bereiken. Voor ondernemingen zijn niet alleen de absolute waarden van variabelen van belang, maar ook de relatieve ontwikkelingen. Zij willen niet alleen weten hoe hoog de lonen zijn, maar vooral ook de groei van de lonen in het komende jaar.

De belangrijkste vragen die voortvloeien uit de openingscasus zijn:

- Wat is economisch handelen en welke wetenschap bestudeert dit verschijnsel?
- Wat is de relatie tussen de bedrijfsomgeving en algemene economie?

De sleutel tot succes

1

Voor het management van een luchtvaart-onderneming zijn de economische omstandigheden waaronder zij moet opereren van doorslaggevend belang. Kennis van die (externe) omstandigheden kan de sleutel tot succes zijn. De ondernemingsleiding ziet zich bijvoorbeeld voor de volgende vragen gesteld:

- Hoeveel dalen de toeristische uitgaven als de conjunctuur inzakt?
- Wat gebeurt er met de olieprijs?
- Zullen de ticketprijzen van Amerikaanse concurrenten sterk dalen als de dollar koers daalt?
- Zijn de loonkosten van piloten nog op te brengen of moeten we nieuwe, grotere vliegtuigen kopen?

- Zullen we nog wel investeren in nieuwe machines als de rente stijgt en het lenen van geld daardoor duurder wordt?

De ondernemingsleiding verzekert zich van zo veel mogelijk kennis op deze terreinen om de verschijnselen en ontwikkelingen te kunnen begrijpen die direct ingrijpen op de prestaties van de onderneming. Zij vraagt zich ook af of er geen maatregelen mogelijk zijn om de negatieve gevolgen te ontlopen.

1.1 Economisch handelen en algemene economie

Mensen hebben behoefte aan zaken als voedsel, warmte, onderdak, veiligheid en ontplooiing. Deze behoeften kunnen deels bevredigd worden met behulp van goederen en diensten. Het beschikken over goederen en diensten voor de bevrediging van behoeften noemen we welvaart. Er bestaat een voortdurende spanning tussen de behoeften, die we als oneindig ervaren, en de middelen, die beperkt zijn. Mensen moeten steeds kiezen welke middelen ze zullen gebruiken voor de behoeftebevrediging.

Grondstoffen, machines en arbeid zijn middelen om goederen en diensten mee te produceren. Deze middelen kan men voor heel verschillende doeleinden gebruiken. Zo kan men arbeid inzetten voor de productie van voedingsmiddelen, consumentenelektronica, onderwijs, veiligheid (politie en justitie), enzovoort. Ook grondstoffen en machines zijn vaak voor heel verschillende producten te gebruiken. Men zegt ook wel dat de middelen alternatief aanwendbaar of schaars zijn.

Het streven naar maximale welvaart met behulp van schaarse middelen noemen we economisch handelen. Economisch handelen vindt men overal in de samenleving terug. We geven daarvan enkele voorbeelden.

Consumenten verwerven een inkomen doordat een of meer gezinsleden gaan werken. Een onderneming koopt producten in, maakt daarmee andere producten en verkoopt deze weer. Een bankmedewerker koopt voor een cliënt aandelen in. Een ambtenaar maakt stedenbouwkundige plannen voor een nieuwe stadswijk. Een commercieel medewerker van een onderneming verwerft een grote order in het buitenland.

Het economisch handelen speelt zich af in en tussen diverse organisaties. In deze voorbeelden is er sprake van consumenten die contacten onderhouden met bedrijven, van een overheidsinstelling die contacten onderhoudt met bedrijven en van bedrijven die transacties verrichten met ondernemingen in het buitenland.

De economische wetenschap bestudeert het economisch handelen. Het is zo complex dat de economische wetenschap in verschillende onderdelen uiteenvalt. Een globaal onderscheid kan men maken tussen de vakken die het interne proces in ondernemingen bestuderen, zoals financiering, kosten en opbrengsten en externe verslaggeving, en de vakken die de relatie met de omgeving of de omgeving zelf bestuderen, zoals commerciële economie en algemene economie.

Medewerkers van ondernemingen kunnen de problemen die zich aan hen voordoen zelden oplossen met de kennis uit slechts een van deze vakken. Meestal is een probleem van zowel interne als externe aard. We lichten dit toe aan de hand van voorbeeld 1.1.

Welvaart

Middelen

Schaarste

Economisch handelen

Economische wetenschap

VOORBEELD 1.1

Een commercieel medewerker merkt dat de afzet van een product minder snel groeit dan verwacht. Daarvoor kunnen veel oorzaken zijn. Het kan zijn dat concurrenten producten op de markt brengen die een betere prijs-kwaliteitverhouding hebben. Zijn de kosten misschien te hoog geworden doordat de onderneming inefficiënt produceert? Dit is een bedrijfseconomisch, een bedrijfsorganisatorisch of misschien wel een technisch probleem. Misschien hebben concurrenten hun reclame-inspanningen opgevoerd of hun distributieapparaat verbeterd. Deze aspecten bestudeert de commerciële

economie. Wellicht is het product conjunctuurgevoelig en is de economie in de belangrijkste afzetgebieden in een neergang geraakt. Soms komt het voor dat afnemers hun bestedingspatroon plotseling veranderen en is de afzet daar de dupe van. Het kan ook zijn dat het product door wisselkoersveranderingen plotseling te duur geworden is voor afnemers in bepaalde landen. Deze onderdelen van het probleem zijn algemeen economisch van aard. Al deze factoren kunnen een rol spelen en het is zelfs mogelijk dat ze allemaal tegelijkertijd invloed op de afzet uitoefenen. De commercieel medewerker wil graag maatregelen nemen om de kwade kansen te keren. Daarvoor zal hij inzicht in de oorzaken van de afzetsdaling moeten hebben.

TUSSENVRAAG 1.1

Wat zou de onderneming uit voorbeeld 1.1 kunnen doen aan een kostenstijging die het gevolg is van een loonstijging?

Economisch handelen

Economisch handelen in een land kan men op verschillende niveaus bestuderen. Zo is het mogelijk om het keuzeprobleem van alle bedrijven en gezinnen in een land te bestuderen. Ook kan men het economisch handelen analyseren van een groep bedrijven of gezinnen die eenzelfde soort producten maken of kopen, of zelfs van een enkel bedrijf of gezin. Verder zijn de relaties tussen landen belangrijk voor het economisch proces in een land. Al deze onderwerpen behoren tot het vak algemene economie. We onderscheiden de volgende onderdelen:

- meso- en micro-economie
- macro-economie
- monetaire economie
- internationale economische betrekkingen

Algemene
economie

Meso- en
micro-economie

De onderdelen meso- en micro-economie bestuderen de kenmerken van markten en bedrijfstakken waarmee ondernemingen te maken hebben, de vraag naar goederen en het aanbod ervan, en de veranderingen die plaatsvinden in vraag en aanbod als de prijzen veranderen. Deze onderwerpen komen aan de orde in deel 1.

Macro-economie

Het onderdeel macro-economie geeft een beschrijving en een analyse van allerlei verschijnselen voor een heel land. Het gaat bijvoorbeeld over de totale consumptie, de investeringen van alle bedrijven, de import en de export van de bedrijven en de overheid van dat land. Deze onderwerpen komen aan de orde in deel 2.

Monetaire
economie

De monetaire economie houdt zich bezig met het verschijnsel geld en de rol van banken in de economie. De omvang van de kredietverlening en de hoogte van de rente zijn variabelen die men vanuit de monetaire economie probeert te verklaren. Verder komt de taak van de monetaire autoriteiten aan de orde. Hierover gaat deel 3.

Internationale
economische
betrekkingen

Het onderdeel internationale economische betrekkingen (IEB) bestudeert de buitenlandse handel van landen, internationale kapitaalstromen en monetaire betrekkingen tussen landen. Dit zijn de onderwerpen van deel 4.

Onder de vlag van de EU

Veel gegevens die in dit boek te vinden zijn, gaan over de 27 landen die samen de Europese Unie (EU) vormen of over de 19 landen die als gezamenlijke munt de euro gebruiken. Met Euroland bedoelen we alle landen die de euro als officiële munteenheid gebruiken. Vaak gebruikt men daarvoor ook de aanduiding eurozone of eurogebied.

Europese Unie

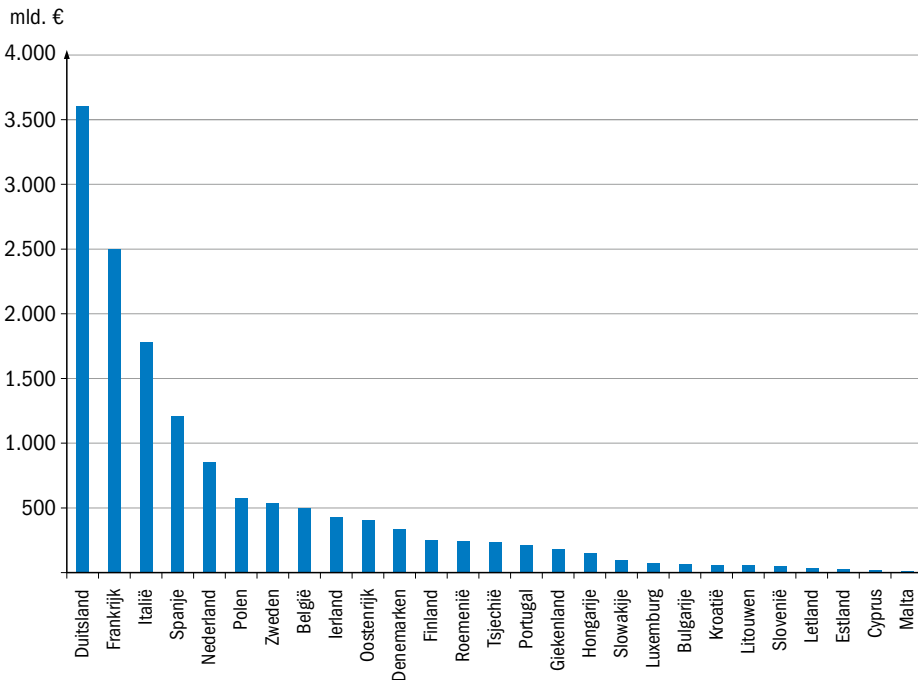
In 1957 vormden zes landen de voorloper van de EU, de Europese Economische Gemeenschap (EEG). Deze landen waren België, Frankrijk, Luxemburg, Italië, Nederland en West-Duitsland. In 1973 voegden zich Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk bij de EU. Vervolgens traden meer landen toe: in 1981 Griekenland, in 1986 Portugal en Spanje, in 1995 Zweden, Oostenrijk en Finland, in 2004 veel landen uit het oosten en zuiden van Europa (Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië), in 2007 Roemenië en Bulgarije, en in 2013 ten slotte voegde Kroatië zich bij de EU.

De spanningen in de EU zijn groot. In juni 2016 heeft de bevolking van het Verenigd Koninkrijk met een kleine meerderheid van de stemmen ervoor gekozen de Europese Unie te verlaten. De regering heeft dit standpunt

overgenomen en eind 2020 is het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie getreden. Hierna hebben in een onderhandelingsproces de toekomstige relatie tot de EU inhoud gekregen. Daarbij gaat het om de handelsrelaties, de rechten van burgers van de EU in het Verenigd Koninkrijk en omgekeerd, en ook de situatie aan de grens tussen Ierland en het VK.

In figuur 1.1 zijn de landen van de EU weergegeven naar hun aandeel in de totale productie in de EU in 2021. De totale productie in de EU bedraagt in 2021 ongeveer €14.500 miljard tegenover ruim €12.000 miljard in Euroland. Ter vergelijking: de productie in de VS bedraagt bijna €19.500 miljard en in Japan €4.200 miljard (in 2021). De vier grootste landen in de EU zijn verantwoordelijk voor zo'n 63% van de totale productie in de EU (zie figuur 1.1).

FIGUUR 1.1 Bruto binnenlands product in de EU in 2021

Bron: Eurostat

1.2 Bedrijfsomgeving en algemene economie

Om de invloed van algemeen economische variabelen op de ondernemingen te kunnen bestuderen, is het van belang een indruk te krijgen van de bedrijfsomgeving. Dit is het onderwerp van subparagraaf 1.2.1. Subparagraaf 1.2.2 is gewijd aan een globaal overzicht van het verband tussen de algemeen economische omgeving en bedrijfseconomische variabelen.

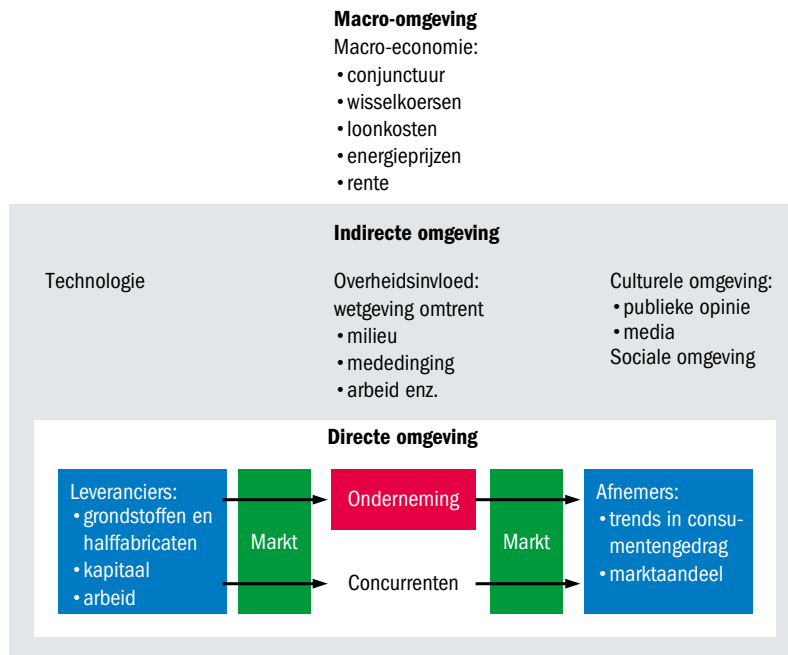
1.2.1 De bedrijfsomgeving

Met bedrijfsomgeving bedoelen we alle ontwikkelingen in de omgeving van een onderneming die invloed hebben op de resultaten van een bedrijf. De

invloed kan betrekking hebben op zijn inkopen, verkopen, marktontwikkeling, concurrentie, personeelsbeleid, enzovoort.

De omgevingsfactoren die invloed op de resultaten van een onderneming uitoefenen, worden meestal op een bepaalde wijze in kaart gebracht. Het criterium daarvoor is de mate waarin de onderneming de omgeving kan beïnvloeden. Daarbij kan men onderscheid maken tussen de directe omgevingsfactoren, de indirecte omgeving van de onderneming en de macro-omgevingsfactoren (zie figuur 1.2).

FIGUUR 1.2 De bedrijfsomgeving

TUSSENVRAAG 1.2

Ga in het kort na welke factoren tot de directe, de indirecte en de macro-omgeving van een grote onderneming in de levensmiddelen-detailhandel behoren.

Directe omgevingsfactoren

De directe omgeving bestaat uit de marktpartijen van de onderneming op haar in- en verkoopmarkten. Het gaat daarbij om verschillende schakels in de bedrijfskolom, zoals de toeleveranciers, de distributieschakels en de uiteindelijke afnemers. Ondernemers staan in voortdurend contact met deze partijen. Zij verzamelen doorlopend gegevens om een zo gunstig mogelijke prijs-kwaliteitverhouding van hun grondstoffen en halffabricaten te kunnen realiseren. Zij verzamelen steeds informatie over logistieke mogelijkheden om de leveringsbetrouwbaarheid van hun producten te kunnen

Marktpartijen

Voortdurend contact

verbeteren. De verkoopafdeling probeert voortdurend de beste informatie over afzetmarkten te verwerven om de resultaten van reclamecampagnes te verbeteren. Veel afdelingen zijn betrokken bij de directe omgeving. Alleen dan kan de onderneming de directe omgeving gunstig beïnvloeden. Elk bedrijf heeft een ingaande stroom van goederen en diensten: grondstoffen, arbeid en kapitaal, met elk hun eigen specifieke (inkoop)markt. Elk bedrijf heeft ook een uitgaande stroom: de producten of diensten die zij op verschillende afzetmarkten levert. Voor elk bedrijf hebben deze markten verschillende kenmerken wat de aard van de concurrentie en de soort afnemers betreft. Dat vereist ook steeds verschillend gedrag van de onderneming zelf. Als er veel bedrijven in dezelfde bedrijfstak werkzaam zijn en de concurrentie groot is, zal een individueel bedrijf veel minder ruimte hebben om zelf de prijzen vast te stellen dan wanneer er weinig concurrenten zijn. Als de afnemers bestaan uit consumenten is een heel ander promotiebeleid nodig dan wanneer de afnemers uit andere bedrijven bestaan.

Aard van de concurrentie

Indirecte omgevingsfactoren

In de tweede plaats is de indirecte omgeving van de onderneming te onderkennen. Deze bestaat uit werknemers- en werkgeversorganisaties, de overheid en culturele omgevingsfactoren, zoals de publieke opinie en de media. Meestal zijn ondernemingen niet elke dag bezig met de indirecte omgeving. De onderneming is vertegenwoordigd in een of meer werkgeversorganisaties, die op hun beurt de belangen van de bedrijfstak bij de overheid en de werknemersorganisaties behartigen. De onderneming heeft een geringe invloed op de indirecte omgeving, maar omgekeerd kan de invloed van de indirecte omgeving op de onderneming heel groot zijn. Ondernemingen moeten bijvoorbeeld steeds meer rekening houden met de publieke opinie en de sociale media. Dit is een taak voor de publicrelationsafdeling of -functionaris. Deze moet zeer voorzichtig manoeuvreren met de emoties van het publiek, die door de media versterkt of verzwakt kunnen worden. Veel ondernemingen hebben richtlijnen opgesteld voor situaties waarin de publieke opinie een rol kan spelen, zoals milieucalamiteiten of zaken die de productveiligheid betreffen. Zulke voorvallen kunnen een grote invloed op de onderneming uitoefenen, terwijl de invloed van de onderneming op de publieke opinie vaak gering is.

Geringe invloed

Publieke opinie

Sociale omgeving

Uiteraard is de sociale omgeving van een bedrijf van belang. Deze wordt voornamelijk door de sociologie bestudeerd. Een voorbeeld kan dat verduidelijken. Veel bedrijven hebben moeite arbeidskrachten te vinden. Lange tijd is dit geweten aan de gebrekkige aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. De scholing en de mentaliteit van de beroepsbevolking zouden tekortschieten en onvoldoende tegemoetkomen aan de wensen van de werkgevers. Uit onderzoek is gebleken dat ook de arbeidsomstandigheden binnen bedrijven een belangrijke rol kunnen spelen in het succes van bedrijven op de arbeidsmarkt. Verbetering van arbeidsomstandigheden en bedrijfsimago kan daaraan een bijdrage verlenen.

TUSSENVRAAG 1.3

Zou u bij een sollicitatie op de arbeidsomstandigheden in een bedrijf letten? En op de omloopsnelheid van producten?

Invloed van technologie

De invloed van technologie is van belang in de concurrentiestrijd. Nieuwe producten volgen elkaar steeds sneller op. Productlevenscycli van enkele maanden zijn geen uitzondering meer op industriële markten. Het belang en de risico's van technologische ontwikkeling worden steeds groter. Voor ondernemingen die zelf door middel van onderzoek en ontwikkeling aan technologische ontwikkeling doen, behoort de technologie tot de directe bedrijfsomgeving. Voor ondernemingen die dat niet doen, behoort de technologische ontwikkeling tot de indirecte omgeving.

Technologie

Unilever Research doet hier aan R&D

Macro-omgevingsfactoren

In de derde plaats is er de ruime omgeving van de onderneming, ook wel de macro-omgeving genoemd. Deze bestaat uit de conjuncturele ontwikkeling, de ontwikkeling van wisselkoersen en prijzen van belangrijke grondstoffen, en ten slotte demografische ontwikkelingen. Deze factoren kunnen op individuele ondernemingen grote invloed uitoefenen, terwijl individuele ondernemingen er op hun beurt geen enkele invloed op kunnen uitoefenen. Het zijn factoren die vrijwel geheel onbeheersbaar zijn. Een conjuncturele inzinking of een daling van de wisselkoers van een belangrijk exportland kan ondernemers nachtmerries bezorgen vanwege de desastreuze invloed op de resultaten. Toch kunnen ondernemers deze variabelen niet beïnvloeden. Het is dan ook noodzakelijk dat managers een beeld hebben van de invloed van macro-economische variabelen op opbrengsten, kosten en winst. Daarmee kunnen zij meer inzicht krijgen in de concurrentiepositie van de onderneming waar zij werkzaam zijn.

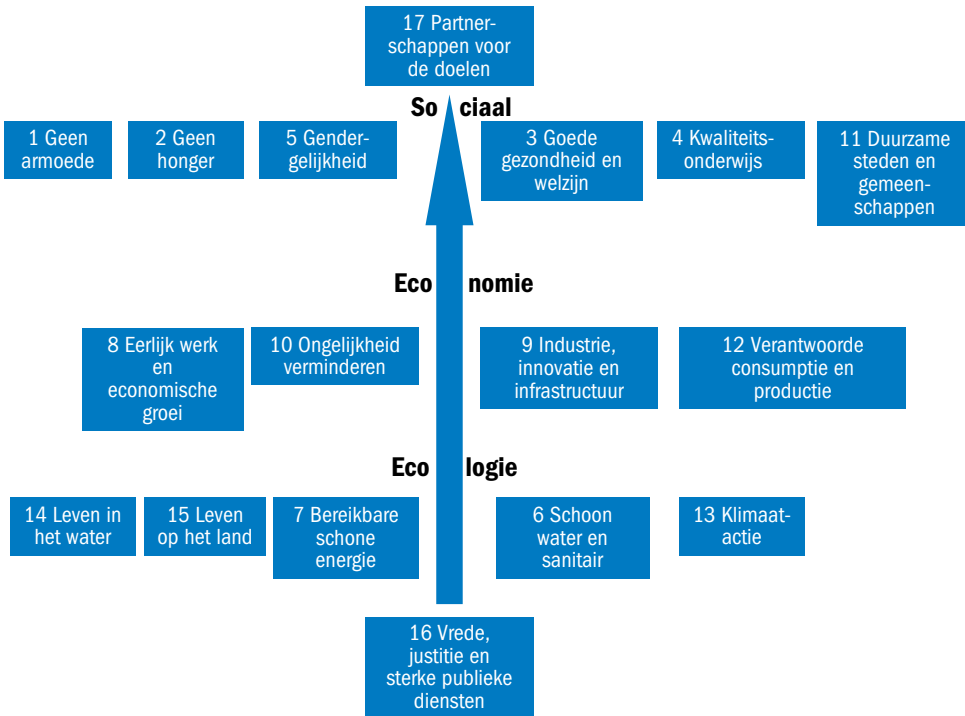
Macro-omgeving

Duurzaamheid

De Verenigde Naties (VN) houden een krachtig pleidooi voor een duurzame aarde. Duurzaamheid is een van de belangrijkste omgevingsvariabelen van ondernemingen.

In 2015 hebben de landen die zijn aangesloten bij de VN de zogenoemde *Sustainable Development Goals* (SDG's) vastgesteld. Dit zijn zeventien doelstellingen die zijn gebaseerd op ecologische, economische en sociale duurzaamheid. In figuur 1.3 zijn ze weergegeven.

FIGUUR 1.3 Sustainable Development Goals

Bron: sdgnederland.nl

Duurzame ontwikkeling

De SDG's zijn doelen die richting kunnen geven aan een duurzame ontwikkeling. Duurzame ontwikkeling betekent dat alle economische activiteiten gericht zijn op het behoud van de aarde en het bevorderen van het menselijk welzijn. Daarvoor is nodig dat ieder mens een redelijk bestaan heeft zonder de mogelijkheden van anderen op een redelijk bestaan aan te tasten, nu en in de toekomst. Deze situatie bestaat nu niet en daarom is een duurzame ontwikkeling nodig. Duurzaam menselijk handelen is gericht op het bereiken van een duurzame situatie. Daarover gaan de SDG's.

Duurzame ontwikkelingsdoelen

De SDG's worden ook wel duurzame ontwikkelingsdoelen genoemd. Ze zijn genummerd van 1 tot en met 17. De lijst met de zeventien SDG's zoals deze is gepubliceerd op de websites van de VN biedt weinig structuur. Daarom zijn de SDG's in figuur 1.3 ingedeeld naar sociale, economische en ecologische doelen, met aandacht voor vrede en partnerschappen om de doelen te bereiken. Deze indeling komt ook naar voren in vergelijkbare ideeën, zoals het behoud van de drie kapitalen: de *Triple Bottom Line* van

economie, sociale en natuurlijke omgeving. Hierop is bijvoorbeeld ook het thema van de drie p's (people, planet, profit) gebaseerd en de ideeën over maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO).

169 subdoelen

De zeventien doelen zijn elk weer onderverdeeld in subdoelen. In totaal zijn er 169 en dat is veel. Het voordeel is dat ondernemingen, overheden en consumenten concrete doelen kunnen selecteren en daarop hun gedrag kunnen afstemmen. Het nadeel van zo veel verschillende doelen is dat het geheel onoverzichtelijk is. Ondernemingen hebben moeite met het kiezen van de juiste (sub)doelen en te vergelijken met andere ondernemingen in dezelfde bedrijfstak die net iets andere (sub)doelen hebben gekozen.

Geen scherp onderscheid

De SDG's zijn alle zeventien gericht op een duurzame ontwikkeling. De grenzen zijn soms echter niet helemaal scherp. Sommige doelen zijn op verschillende niveaus te plaatsen. SDG 4 *Kwaliteitsonderwijs* is ingedeeld bij de sociale doelen, maar is even belangrijk voor de economische ontwikkeling. Hetzelfde geldt voor SDG 11 *Duurzame steden en gemeenschappen*.

1.2.2 Algemeen economische en bedrijfseconomische variabelen

De aspecten van de bedrijfsomgeving die in het vak algemene economie aan de orde worden gesteld, oefenen veel invloed uit op de resultaten van ondernemingen. Dat kunnen we met behulp van figuur 1.4 duidelijk maken.

Veel variabelen uit figuur 1.4 komen in dit boek uitgebreid aan de orde. De bedoeling van figuur 1.4 is om een indruk te krijgen van de veelzijdigheid van de invloed van algemeen economische variabelen op ondernemingen. In figuur 1.4 zijn de verschillende onderdelen van de resultatenrekening in verband gebracht met algemeen economische variabelen. Enkele van deze variabelen – zoals de nationale en internationale conjunctuur, de loonsom, de overheidsinvloed, de kapitaalintensiteit en de arbeidsproductiviteit – worden bij het onderdeel macro-economie behandeld.

Resultaten-
rekening

Een theoretische behandeling van wisselkoersen, wisselkoersstelsels, rentevorming, vermogensmarkten, monetair beleid van de centrale bank en dergelijke vindt meestal plaats bij het onderdeel monetaire economie of bij internationale economische betrekkingen. Enige kennis daarvan is noodzakelijk voor managers die moeten opereren in een omgeving die steeds meer internationaal gericht wordt.

Naast macro-economische, monetaire en internationale variabelen zijn er in figuur 1.4 variabelen die micro- en meso-economisch van aard zijn. Daartoe behoren de marktvormen en marktomstandigheden, de concurrentiepositie van bedrijven en de technische ontwikkeling. Ook de relaties met toeleveranciers en afnemers behoren tot de meso-economie. Veel ondernemingen behoren tot netwerken en/of clusters. De concurrentiekracht en de winstgevendheid van bedrijven hangen af van dit soort variabelen.

Managers mogen bedrijfseconomische problemen niet oplossen alsof er zich vrijwel geen veranderingen in de omgeving voltrekken. Toch gebeurt dit soms. In dat geval beschouwen zij omgevingsvariabelen als onveranderlijke gegevens. De kosten, de afzet en de rente worden dan bijvoorbeeld bij in-

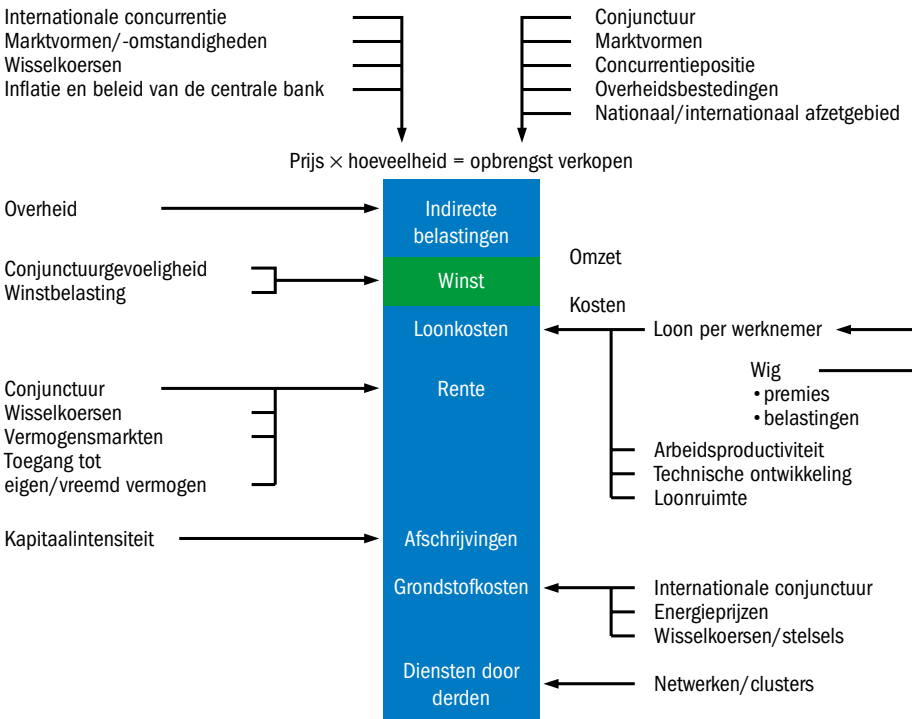
Veranderingen
in de omgeving
Omgevings-
variabelen

Voorspellingen van omgevingsvariabelen

Beleid

terne rendementsberekeningen voor heel lange perioden stabiel verondersteld. Dat vereenvoudigt de bedrijfsomgeving veel te sterk. In werkelijkheid treden er enorme fluctuaties in deze variabelen op. Het is dan ook een verrijking als managers kunnen omgaan met voorspellingen van omgevingsvariabelen en inzien dat ze een risico voor de onderneming kunnen opleveren. Juist het voeren van een beleid om minder gevoelig te zijn voor schommelingen in de conjunctuur, valuta, grondstofkosten, lonen en rente is voor veel bedrijven van essentieel belang. Want in veel gevallen kunnen bedrijven kiezen welke relatie zij hebben tot toeleveranciers en afnemers, in welke valuta zij leningen zullen afsluiten, waar zij zich zullen vestigen, hoe zij hun productassortiment minder conjunctuurgevoelig kunnen maken, enzovoort.

FIGUUR 1.4 De invloed van algemeen economische variabelen op de resultaten van bedrijven

1.3 Absolute en relatieve gegevens

De begrippen *volume*, *prijs* en *waarde* staan met elkaar in verband. Zoals bekend bestaat de omzet van een bedrijf in een bepaalde periode uit de afzet vermenigvuldigd met de prijs. De omzet is een variabele die een waarde weergeeft, de afzet is een variabele die een volume of een hoeveelheid weergeeft.

Niet alleen de absolute bedragen van hoeveelheid, prijs en waarde staan met elkaar in verband. Ook de veranderingen in elk van de variabelen blijken in een bepaalde relatie tot elkaar te staan. We lichten dit toe aan de hand van een voorbeeld.

Stel dat voor een bepaald bedrijf de gegevens van tabel 1.1 gelden.

TABEL 1.1 Hoeveelheid, prijs en waarde

	Hoeveelheid (in tonnen)	Prijs (in euro's per ton)	Waarde (in euro's)
Periode 0	1.000	20	20.000
Periode 1	1.050	22	23.100
Mutaties in % ten opzichte van periode 0	5	10	15,5

Zowel de hoeveelheid als de prijs is gestegen in periode 1 ten opzichte van periode 0. De waarde ontstaat door prijs en hoeveelheid met elkaar te vermenigvuldigen. Van elk van de variabelen is de procentuele mutatie berekend, door de toename te delen door het bedrag in periode 0 en deze uitkomst met 100 te vermenigvuldigen. Zo komt men aan een procentuele verandering van de waarde in periode 1 ten opzichte van periode 0 van 15,5%. Men kan ook op een andere (globalere) manier tot deze waardeverandering komen, namelijk door de procentuele verandering in hoeveelheid en prijs bij elkaar op te tellen.

Waarde-
verandering

Als een variabele bestaat uit de vermenigvuldiging van twee andere is de verandering bijna gelijk aan de verandering van de twee andere bij elkaar opgeteld.

Is een variabele het *quotiënt* van twee andere, dan moet men de verandering in de twee andere van elkaar aftrekken. (Controleer dit met behulp van tabel 1.1 door bijvoorbeeld te bedenken dat de prijs gevonden kan worden als quotiënt van waarde en hoeveelheid.)

In tabel 1.1 is de waardeverandering die wordt gevonden door de procentuele mutaties van de hoeveelheid en de prijs op te tellen 15%, een afwijking van 0,5% van de zuiver berekende verandering van 15,5%. Naarmate de procentuele veranderingen in prijs en hoeveelheid kleiner zijn, is de onzuiverheid – de zogenoemde *discount factor* – ook kleiner. Deze kan men dan verwaarlozen.

De waardestijging van een variabele noemt men de *nominale* stijging. In het voorbeeld is de nominale stijging 15%. De volumeverandering noemt men de *reële* stijging van de variabele. In het voorbeeld is dat 5%. De nominale verandering is dus gelijk aan de reële verandering plus de prijsstijging. Ook voor economische variabelen is het van belang om volume- en prijsveranderingen van elkaar te onderscheiden. We lichten dit toe aan de hand van enkele vergelijkingen die essentieel zijn voor zowel de bedrijfseconomie als de algemene economie.

Nominale
stijging
Reële stijging

De productie van een onderneming is gelijk aan het aantal werknemers vermenigvuldigd met de productie per werknemer (de arbeidsproductiviteit). In een heel land is de productie (het bruto binnenlands product, afgekort tot bbp) gelijk aan het totaal aantal werknemers vermenigvuldigd met de arbeidsproductiviteit. De groei van het bbp is dus de som van de groei van het aantal werknemers en de arbeidsproductiviteit.

Productie
Arbeids-
productiviteit
Bruto
binnenlands
product

Het verband tussen *productie*, *werknemers* en *arbeidsproductiviteit* kan als volgt worden weergegeven:

$$bbp = A_v \times ap \quad [1.1]$$

waarin:

bbp = het bruto binnenlands product

A_v = de vraag naar arbeidskrachten, het aantal werknemers of de totale werkgelegenheid

ap = de arbeidsproductiviteit (de productie per eenheid arbeid per tijdseenheid)

De relatie van de veranderingen is als volgt weer te geven:

$$g_{bbp} = g_{A_v} + g_{ap} \quad [1.2]$$

In deze vergelijking betekent een g voor de variabele dat er sprake is van groei in procenten.

Een toename van de productie in een onderneming of in een land kan twee oorzaken hebben: een toename van het aantal werkenden of van de arbeidsproductiviteit.

Loonsom

Een tweede verband tussen belangrijke variabelen betreft het loon. De totale loonsom is zowel voor een individuele onderneming als voor de economie van een heel land belangrijk. De loonsom kan toenemen door een toename van het loon per werknemer of door een toename van de vraag naar arbeid. Stel dat voor een bepaald jaar de gegevens over de lonen geschat worden, zoals in tabel 1.2 is weergegeven.

TABEL 1.2 Volume en prijsmutaties van het looninkomen (voorbeeld)

	2023 in prijzen 2023 (1)	Volumemutatie (2)	2024 in prijzen 2023 (3)	Prijsmutatie (4)	2024 in prijzen 2024 (5)
Loonsom	200	2%	204	5%	214,2

De eerste kolom geeft de waarde aan van de loonsom in 2023. Uit kolom (2) is af te lezen dat in 2024 de werkgelegenheid met 2% stijgt. De totale loonsom zou 204 bedragen als de loonsom per werknemer stabiel gebleven zou zijn. Dan zou de prijsmutatie nul bedragen; de loonsom per werknemer van 2024 zou gelijk zijn aan de loonsom per werknemer van 2023. Vandaar dat boven kolom (3) staat: '2024 in prijzen van 2023'. Telt men bij de volumemutatie de prijsmutatie (kolom 4) op, dan krijgt men de waarde van het looninkomen in 2024 (kolom 5). De lonen per werknemer zijn gestegen met 5%. Het looninkomen is het product van het aantal werknemers en de loonsom per werknemer. De stijging van het looninkomen is dan ongeveer gelijk aan de procentuele volume- en prijsmutatie bij elkaar opgeteld, namelijk $2\% + 5\% = 7\%$ van $200 = 14$. Bij kleine veranderingen van prijzen en hoeveelheden mogen de percentages van de veranderingen bij elkaar gevoegd worden om de waardeverandering te bepalen. De onzuiverheid is hier 0,2. Dat is 0,1% van 200, een verwaarloosbaar verschil.

Looninkomen

Het verband tussen *loonsom*, *loonsom per werknemer* en het *aantal werknemers* is in een vergelijking weergegeven:

Vergelijking

$$L = L_{wn} \times A_v \quad [1.3]$$

waarin:

- L = de totale loonsom
- L_{wn} = de loonsom per werknemer
- A_v = de hoeveelheid werknemers

De relatie tussen de veranderingen is dan als volgt weer te geven:

$$g_L = g_{L_{wn}} + g_{A_v} \quad [1.4]$$

waarin:

- g_L = de relatieve groei van de totale loonsom
- $g_{L_{wn}}$ = de relatieve groei van de loonsom per werknemer
- g_{A_v} = de relatieve groei van de hoeveelheid werknemers

Het derde verband betreft de loonkosten per eenheid product. In elk product dat met behulp van de productiefactor arbeid is geproduceerd, zit een bedrag aan loon. Dit bedrag kan toenemen door een stijging van het loon per werknemer, maar als de arbeidsproductiviteit stijgt, zal het loon per eenheid product weer dalen. In de vorm van een vergelijking:

Loonkosten per eenheid product

$$Lk_{p.e.p.} = L_{wn} / ap \quad [1.5]$$

waarin:

- $Lk_{p.e.p.}$ = de loonkosten per eenheid product
- L_{wn} = het loon per werknemer
- ap = de arbeidsproductiviteit

Stel dat een werknemer €100 verdient en 50 producten maakt, dan zijn de loonkosten per eenheid product €2.

De veranderingen staan ook in verband met elkaar:

$$g_{Lk_{p.e.p.}} = g_{L_{wn}} - g_{ap} \quad [1.6]$$

Stijgt het loon per werknemer met 3% en de arbeidsproductiviteit met 1%, dan nemen de loonkosten per eenheid product toe met 2%. Ondernemers zullen een stijging van de lonen dus altijd proberen te compenseren door een arbeidsproductiviteitsstijging om de winstgevendheid op peil te houden. Op macroniveau geldt dat ook: een reële loonstijging die boven de arbeidsproductiviteittoename uitgaat, gaat ten koste van de winstgevendheid van het bedrijfsleven.

Samenvatting

1

Economie is de wetenschap die het streven naar welvaart bestudeert. De middelen voor de welvaart zijn beperkt. Er moeten altijd keuzes worden gemaakt tussen de behoeften die men wil bevredigen. Er is altijd schaarste.

De algemene economie bestudeert het economisch handelen voor een groter geheel, zoals een land als Nederland of een regio als de EU.

De macro-economie is een onderdeel van de bedrijfsomgeving, de factoren die van invloed zijn op de winstgevendheid van de onderneming. De macro-economische omgeving bestaat voornamelijk uit de conjunctuur, wisselkoersen, loonkosten, grondstofkosten en rente. Deze factoren hebben invloed op kosten en opbrengsten van de onderneming. Naast deze macro-omgeving is ook een directe en een indirecte omgeving te onderkennen.

In het economisch denken is het verband tussen absolute en relatieve gegevens van groot belang.

Variabelen zijn vaak het product van twee andere variabelen (bijvoorbeeld: waarde is hoeveelheid keer prijs). De verandering in een dergelijke variabele is de som van de verandering in de samenstellende delen (de verandering van de waarde is de verandering in hoeveelheid plus de verandering van de prijs). Een hoeveelheidsverandering staat bekend als de reële verandering, een waardeverandering staat bekend als de nominale verandering.

De basisrelaties in de economie betreffen het volgende:

- De productie is het product van werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit.
 - De loonsom is het product van werkgelegenheid en loon per werknemer.
 - De loonkosten per eenheid product zijn gelijk aan het loon per werknemer gedeeld door de arbeidsproductiviteit.
-

Kernbegrippenlijst

Bedrijfsomgeving	De externe omgeving van een onderneming die invloed heeft op de resultaten van een onderneming. We onderscheiden: <ul style="list-style-type: none">• de <i>directe</i> omgeving• de <i>indirecte</i> omgeving• de <i>macro</i>-omgeving
Economisch handelen	Het streven naar maximale welvaart met behulp van schaarse middelen.
Eurogebied	Gebied bestaande uit de landen die de euro als geldeenheid gebruiken.
Europese Unie (EU)	Europese landen die een economische unie vormen.
Macro-economie	Onderdeel van het vak economie, waarin de bestudering van de verbanden tussen geaggregeerde variabelen vooropstaat. Voorbeelden van zulke variabelen zijn nationaal inkomen, werkgelegenheid, consumptie, investeringen en inflatie.
Schaarste	Het keuzeprobleem van alternatief aanwendbare middelen.
